

Met ingang van het nieuwe PropertyNLmagazine starten we met De architect, een reeks bijdragen over opmerkelijke en eigenzinnige architectenbureaus in Nederland. In deze serie portretten - die alterneert met Binnenstebuiten (voorheen Inside Outside) - komen hun prestaties, ontwerpfilosofie en opinies over het vakgebied voor het voetlicht.

ARCHITECTENBUREAU J. VAN STIGT

Een ouderwetse bouwmeester

In het werk van Architectenbureau Van Stigt speelt vormgeving een opmerkelijk bescheiden rol. André van Stigt benut zijn creativiteit liever voor het realiseren van onmogelijk geachte herontwikkelingen dan voor spectaculaire artistieke statements. Belangrijkste drijfveer: instandhouding van het sociale en fysieke weefsel van de stad. Strategie: uitgaan van de mogelijkheden en beperkingen van hetgeen er staat. Werkwijze: het zoveel mogelijk in eigen hand houden van alle aspecten van het ontwerp- en bouwproces.

door Egbert Koster

Werk

Sloop van een bestaand gebouw wordt pas echt onvermijdelijk op het moment dat zelfs bureau Van Stigt een herontwikkeling niet rond weet te krijgen. Begin jaren tachtig vestigde het bureau zijn reputatie op het gebied van herontwikkeling met de verbouwing van het oude entrepotdok in Amsterdam tot sociale woningbouw. Een opmerkelijke prestatie aangezien eerdere plannen van collega-architecten voor verbouwing tot luxe appartementen financieel onhaalbaar waren gebleken. Vader en zoon Van Stigt bestemden de diepe onderste bouwlagen voor goedkope bedrijfsruimte en braken op de bovenverdiepingen de middenzone open om er een grote open 'opgetilde' middenhof met terrassen, balkons en woningentrees te maken.

Toen een paar jaar later de herbestemming van twee Amsterdamse Cuypers-kerken (Posthoornkerk en Vondelkerk) tot bedrijfsverzamelgebouwen dreigde te stranden bij gebrek aan opdrachtgevers, richtte André van Stigt met M. de Boer (architect) en L. Lansink (kunsthistorica) zelf een ontwikkelingsmaatschappij zonder winstoogmerk op: het Amsterdams Monumenten Fonds. In herontwikkelde en verhuurde staat dienden deze kerken vervolgens weer als onderpand voor vervolgprojecten. Inmiddels is het Amsterdams Monumenten Fonds overigens opgegaan in de NV Stadsher-

André van Stigt: 'Onze werkwijze heeft iets ambachtelijks'
FOTO: FRANS SCHELLEKENS

stel die zich voorheen uitsluitend richtte op woonhuis-monumenten.

Bij de herbestemming van de Oranje Nassau Kazerne tot sociale woningbouw bleef Van Stigt 15% onder de begroting van de Dienst Volkshuisvesting door de woningen bijna 50% groter te maken dan gepland. Terwijl de ambtenaren stug vasthielden aan de standaard beukmaat van 4,80 meter in nieuwbouw, ging Van Stigt uit van de veel bredere beukmaat van de bestaande constructie en bracht hij de gevraagde kleine woningen onder in de kap.

De ultieme toets voor de creativiteit van het bureau was de herontwikkeling van het Olympisch Stadion. Naar aanleiding van de felle protesten tegen de voorgenomen sloop gaf wethouder Stadig het stadion een 'laatste kans' door bureau Van Stigt er nog eens naar te laten kijken. André van Stigt: 'Als dat niet tot een exploitabel plan zou leiden moesten ook de tegenstanders inzien dat sloop definitief onvermijdelijk was geworden.' Hij maakte een sober plan, met 14.000 m² bedrijfsruimte onder de tribunes, dat slechts 30% kostte van het goedkoopste plan van eerder gepolste commerciële ontwikkelaars. Evenals bij het Entrepotdok droeg ook hier de ontmanteling van het architectonisch minst interessante deel van het bouwwerk - de later toegevoegde betonnen opbouw - belangrijk bij aan de bruikbaarheid van het gebouw en de haalbaarheid van de herontwikkeling. De onhaalbare plannen zetten juist in op zoveel mogelijk vierkante meters. De grootste financiële hobbel van dit project betrof opmerkelijk genoeg de erfpachtcanon van € 5 miljoen die moest worden opgehoest omdat de 400 woningen die bij sloop van het stadion hadden kunnen worden gerealiseerd dit ook op zouden brengen. 'Terwijl ik als overtuigd sociaal-democraat altijd heb gedacht dat erfpacht juist een middel was om te vereffenen tussen meer en minder rendabele functies', aldus Van Stigt. 'Maar hier ging het de gemeente puur om de opbrengst.'

Momenteel werkt het bureau aan de herontwikkeling van het door een brugoprit doorboorde pakhuis De Zwijger aan de Oostelijke Handelskade in Amsterdam tot een broedplaats voor kunstenaars. In opdracht van Imca Vastgoed is Van Stigt betrokken bij de toekomstige herontwikkeling van het huidige Sweelinck Conservatorium in Amsterdam. 'De huidige huisvesting in het voormalige gebouw van de Rijkspostspaarbank is een goed voorbeeld van een prachtig gebouw dat niet geschikt is voor de huidige functie. Om dat te verbeteren zou je alles moeten wegtimmeren wat het gebouw juist zo fraai maakt en zelfs dan werkt het nog niet echt goed. In opdracht van Imca hebben we daarom een plan gemaakt dat voorziet in een semi-openbare winkel-functie op de twee monumentale onderste bouwlagen,

Graansilo's (boven) en Droogbak in Amsterdam

FOTO'S: ARCHITECTENBUREAU J. VAN STIGT

een hotel op de bovengelegen verdiepingen en woningen in de kap. De meeropbrengst maakt bouw van een nieuwe passende huisvesting van het Sweelinck op het Oosterdokseiland mogelijk.'

Opvatting

De ontwerpfilosofie van het bureau draait om integraal ontwerpen: het zo goed mogelijk op elkaar afstemmen van ruimte, constructie, functie en installatietechniek. Dit brengt met zich mee dat bij bestaande gebouwen de nieuwe functies zich dienen te voegen naar de mogelijkheden en beperkingen van de bouwkundige structuur in plaats van andersom. En dat het berekenen van constructies en installaties in principe niet wordt uitbesteed. André van Stigt: 'Je moet gewoon naar eenvoudige oplossingen zoeken. Die kosten meestal ook het minste geld. Het honorarium van installatieadviseurs is een percentage van de kosten van de door hen geadviseerde installaties. Zij hebben beroepshalve geen belang bij het minimaliseren van de installatietechniek. Wat ik wil is het gebouw zelf het grootste deel van het werk laten doen. Bijvoorbeeld door gebruik te maken

van het warmteaccumulerend vermogen van de constructie en warmtewerend glas. De iets hogere bouwkundige investering die dat met zich meebrengt, verdient je in de installatietechniek drie keer terug. Installatieadviseurs denken primair in installaties en niet in de klimaatregulerende mogelijkheden van het gebouw zelf. Terwijl bijna alle architectenbureaus steeds meer specialisaties uitbesteden, gaat onze werkwijze juist steeds meer lijken op die van de ouderwetse bouwmeester die alle disciplines zelf in huis heeft. Ook al moet je tegenwoordig veel meer takken van sport onder de knie hebben om een bouwproject te kunnen beheersen dan vroeger. Om onze grotere projecten op basis van all engineering te kunnen doen, huren we expertise in maar houden we zelf alle touwtjes in handen en dragen we zelf de volledig verantwoordelijkheid.' Angst

'Bouwinspecteurs met praktijkkennis maken plaats voor kunsthistorici die niet integraal denken'

opgericht 1963

omvang 13 architecten/medewerkers

specialisaties herontwikkeling, renovatie, restauratie

opdrachtgevers Amsterdams Monumenten Fonds, ING Vastgoed, Pfb, Imca Vastgoed, NV Stadsherstel, De Dageraad, De Key e.a..

selectie projecten gerealiseerd

- herontwikkeling Entrepotdok, Amsterdam
- herontwikkeling Oranje Nassaukazerne, Amsterdam
- herontwikkeling Vondelkerk, Posthoornkerk en Majellakerk, Amsterdam
- herontwikkeling Olympisch Stadion, Amsterdam
- herontwikkeling graansilo's Amsterdam
- herontwikkeling Droogbak-gebouw, Amsterdam
- restauratie Westerkerk, Amsterdam
- restauratie Grote Kerk, Breda

selectie projecten in uitvoering/voorbereiding

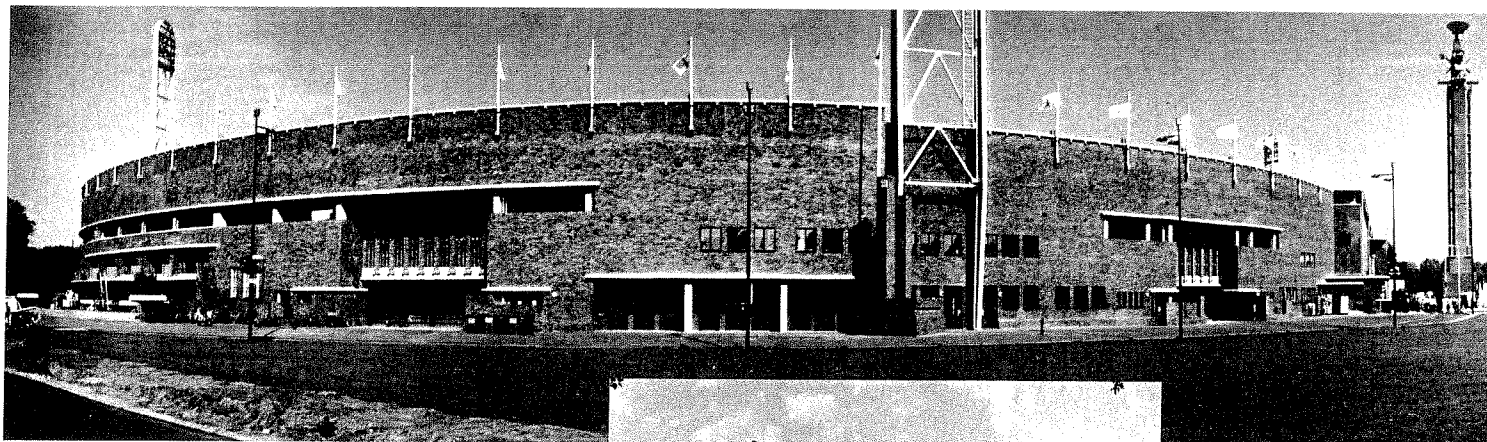
- renovatie/restauratie Groothandelsgebouw, Rotterdam
- renovatie/restauratie Apollohal, Amsterdam
- herontwikkeling Pakhuis De Zwijger, Amsterdam
- herontwikkeling Ripperda Kazerne, Haarlem
- herontwikkeling Sweelinck Conservatorium, Amsterdam

voor aansprakelijkheid heeft Van Stigt niet. 'Dat vind ik weglopen voor je verantwoordelijkheid.'

Illustratief voor de werkwijze van het bureau is dat André van Stigt zelf alle bestekken schrijft. 'Als je zelf het bestek schrijft, heb je aan het begin van een project een gigantische voorsprong op de aannemer. Ik weet daardoor altijd precies wat er in het bestek staat en voer directie tegenover een aannemer die het een stuk minder goed kent. Dat geeft je een natuurlijk overwicht. Onze werkwijze heeft iets ambachtelijks. De meeste mensen hier op het bureau hebben een sterk praktijkgerichte mts- of hts-achtergrond. Niet toevallig werken we ook vaak met ambachtelijke aannemers die, net als ons bureau, ooit zijn begonnen als een familiebedrijf. Mensen die het vak beheersen, niet ingewikkeld doen, en binnen hun bedrijf korte lijnen hebben. Behalve als het om de restauratie van historische monumenten gaat, werken we nooit met gespecialiseerde monumentenbouwers, want die zijn onbetaalbaar. Bij zo'n restauratie-aannemer kost dezelfde wc-pot, als het om de verbouwing van een monument gaat, vier keer zo veel als in nieuwbouw.'

Praktijk

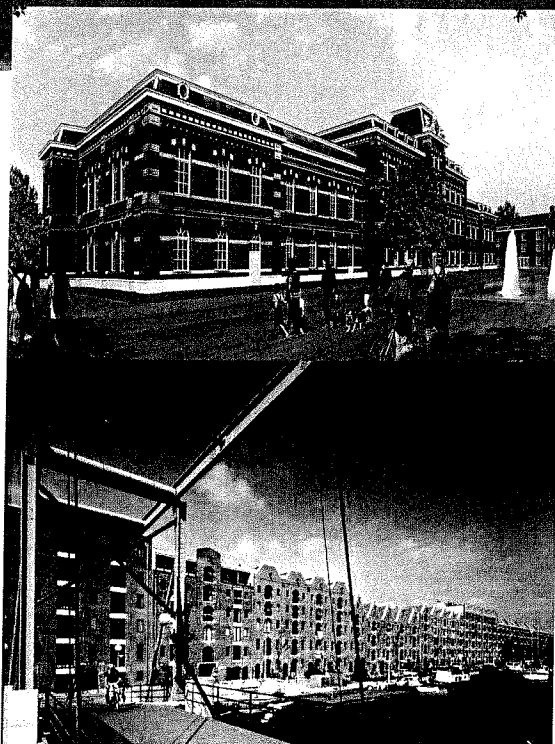
Van Stigt signaleert drie recente ontwikkelingen die zijn werk in de dagelijkse praktijk ernstig bemoeilijken: het nieuwe Bouwbesluit, de verstarring bij Monumentenzorg en het toenemend aantal specialisten met een kokervisie. De meeste projecten die hij de afgelopen twintig jaar realiseerde, zouden hierdoor anno 2005 onmogelijk op dezelfde wijze uitgevoerd kunnen worden. Het nieuwe Bouwbesluit stelt eisen waar bestaande gebouwen bij herontwikkeling onmogelijk aan kunnen voldoen. 'Wat er nu gebeurt in de regelgeving is volstrekt bizar als je bedenkt dat een groot deel van de bouwopgave binnenkort betrekking zal hebben op de bestaande voorraad. Bij monumenten is vrijstelling mogelijk, maar in niet-monumenten moeten bijvoorbeeld alle deuren opeens 2.30 meter hoog worden en alle verdiepingen 2.60 meter. Ook de rigiditeit waarmee wordt vastgehouden aan isolatie-eisen is volstrekt krom. De energiebesparing die een nieuwe gevel oplevert, kun je in geen vijftig jaar terugverdienen. En dan laat ik de milieubelasting van het bouwafval nog buiten beschouwing. Ook mag je formeel een woning en een bedrijf niet meer door dezelfde voordeur binnenkomen, maar moet je een volledig gescheiden dubbel ontsluitingssysteem maken. Terwijl de combinatie van wonen en werken - werken op straatniveau en boven wonen - juist het kenmerk van de stad is. In nieuwbouw vindt functiemenging in de praktijk alleen nog maar plaats door torentjes met verschillende functies naast elkaar te zetten. Maar het meest kwalijke vind ik dat de

regels van Bouwbesluit, isocertificaten en bouwveiligheidsplannen in de praktijk worden opgevat als een legitimatie om niet meer logisch en verstandelijk na te hoeven denken.' Ook projectmanagementbureaus moeten het bij Van Stigt zwaar ontgelden. 'Dat zijn vaak mensen die van hun beperking hun kracht maken en mij doen denken aan dat liedje van Jaap Fischer: "Onze Jan is manager geworden. Werken lukte nooit zo goed - nu vertelt hij anderen hoe het moet." Al vind ik dat de architectenwereld in dit opzicht ook de hand in eigen boezem moet steken. Veel architectenbureaus hebben hun verantwoordelijkheden ontlopen en kunnen die inmiddels ook niet meer waarmaken. Net als politici staan ze ver van de uitvoeringspraktijk af. Terwijl ik denk dat je bij heel complexe opgaven alle aspecten juist bij elkaar moet zien te houden. Anders kom je er niet uit of kost het verschrikkelijk veel geld. En dan moeten gebouwen worden gesloopt die we met zijn allen eigenlijk zouden willen behouden.'

Bij het herontwikkelen van monumenten ondervindt Van Stigt dat de Rijksdienst voor de Monumentenzorg 'onvoorstelbaar rigide' aan het worden is. 'In de tijd van het Entrepotdok dacht Monumentenzorg met je mee, want men voelde zich medeverantwoordelijk voor het welslagen van het project. Maar sinds een paar jaar is Monumentenzorg formeel adviseur van de gemeenten geworden. En die durven het conflict niet aan te gaan, waardoor plannen stilvallen. Daarmee zijn we weer terug in de situatie van de jaren zestig dat monumenten gesloopt gaan worden omdat aanpassingen niet aan de strenge eisen van Monumentenzorg kunnen voldoen.'

Bij de herbestemming van de Ripperda Kazerne in Haarlem was Van Stigt met de aanvraag van de bouwvergunning net op tijd om nog een echte menging van woningen, werkruimten, horeca en werkwoningen te kunnen realiseren. Nu eist Monumentenzorg echter dat overal in het complex enkelglas moet blijven. Met

Olympisch Stadion in Amsterdam (boven), impressie van Ripperda Kazerne in Haarlem, Entrepotdok in Amsterdam

FOTO'S: ARCHITECTENBUREAU J. VAN STIGT

het feit dat het grand-café aan geluidseisen moet voldoen hebben ze niks te maken. 'Ook bij Monumentenzorg zie je dat bouwinspecteurs met praktijkkennis steeds meer plaatsmaken voor kunsthistorici die niet integraal kunnen denken, maar van hun beperking hun kracht maken. De manier waarop wij drie kerken herontwikkeld hebben, zou nu absoluut niet meer langs Monumentenzorg komen. Monumenten worden weer heel statisch opgevat. Terwijl ik vind dat je een monument aan moet kunnen passen als daar een legitieme functionele reden voor is. Dat heeft ook altijd gekund. De grachtengordel is ook nooit zo gemaakt zoals hij nu is. De meeste grachtenpanden hadden oorspronkelijk klok- en halsgeveltjes, maar ten tijde van de Franse revolutie was het modern als je daar een lijstgevel van maakte. Dat heeft geleid tot het palet van bouwstijlen dat we nu zo waarderen.'